קרי עליה 1 ושם דרך אראנו בישע אלהים תנו רבנן א) א אין מציינין לא על כזית מן המת ולא על עצם כשעורה ולא על דבר שאינו מטמא באהל אבל מציינין על השדרה ועל הגולגולת על רוב בנין ועל רוב מנין המת ב ואין מציינין על הוודאות אבל מציינין על הספיקות ואלו הן הספיקות סככות ופרעות ובית הפרס ב) ג ואין מעמידין ציון במקום טומאה שלא להפסיד את הטהרות ג) ד ואין מרחיקין ציון ממקום טומאה שלא להפסיד את ארץ ישראל וכזית מן המת אינו מטמא באהל והא ד) (תניא) ה) אלו שמטמאין באהל כזית מן המת אמר רב פפא הכא בכזית ה מצומצם עסקינן דסוף סוף מיחסר חסר מוטב ישרפו עליו תרומה וקדשים לפי שעה ואל ישרפו עליו לעולם ואלו הן הספיקות ו סככות ופרעות ו) סככות אילן המיסך על הארץ פרעות [א] ז) אבנים פרועות היוצאות מן הגדר בית הפרס כדתנן ח) ז החורש את הקבר הרי הוא עושה בית הפרס וכמה הוא עושה מלא מענה מאה אמה ובית הפרס מי מטמא באהל ט) והאמר רב יהודה אמר שמואל ח מנפח אדם בית הפרס והולך ורב יהודה בר י) אמי משמיה דעולא אמר ט בית הפרס שנידש טהור אמר רב פפא לא קשיא כאן בשדה שאבד בה קבר כאן בשדה שנחרש בה קבר ושדה [ב] שנחרש בה קבר בית הפרס קרי ליה אין והתנן כ) שלשה בית הפרס הן י שדה שנאבד בה קבר כ ושדה שנחרש בה קבר ל ושדה [ג] בוכין מאי שדה בוכין רב יהושע בר אבא משמיה דעולא אמר שדה שמפטירין בה מתים וטעמא מאי אמר אבימי משום יאוש בעלים נגעו בה ושדה שנחרש בה קבר לא בעי ציון והא תניא ל) מ מצא שדה מצויינת ואין ידוע מה טיבה יש בה אילנות מ) בידוע שנחרש בה קבר אין בה אילנות בידוע שאבד בה קבר נ ר׳ יהודה אומר עד שיהא שם זקן או תלמיד לפי שאין הכל בקיאין בדבר אמר רב פפא כי תניא ההיא בשדה שאבד בה קבר דציינוה יש בה אילנות בידוע שנחרש בה קבר אין בה אילנות בידוע שאבד בה קבר וליחוש דלמא אילנות מגואי וקבר מבראי כדאמר עולא בעומדין על הגבולין הכא נמי בעומדין על הגבולין

ודלמא

קרי עליה ושם דרך. שמחשב בשעות אי זה מהן להקשות אי זה מהן שלא להקשות: **אבל מציינין על השדרה.** שאע״פ שאינה אלא עצם אחד מטמא טומאה באהל: **רוב בנינו.** כגון עצמות גדולות כגון קוליות אע״פ שאין בו רוב מנינו: **רוב מנינו.** רוב העצמות ואע״פ שאין בו רוב בנינו: **אין מציינין על הוודאות.** הואיל דברור לכולי עלמא דאית ביה טומאה ודאית לא מטלטלי באותו מקום טהרות: **אבל מציינין על הספיקות.** שיש עליהן אהל כגון סככות ופרעות (א) הסמוכות לרה״ר הסמוך לבית הקברות דמספקא לן בהו טומאה דכיון דיש עליהן אהל רגילים לקבור שם במקום לנוע: **סככות ופרעות ובית הפרס.** מפרש לקמן: **אין מעמידין הציון על הטומאה שלא להפסיד טהרות.** שאם הטומאה ממש תחת הציון אינו מרגיש עד שבא על הציון פתאום ויטמאו הטהרות שהרי הטומאה תחת הציון אלא עושין הציון סמוך לטומאה ברחוק כל שהוא וכשבא על הציון מרגיש מן הטומאה ואינו הולך עליה: **אין מרחיקין את הציון ממקום טומאה.** יותר מכל שהוא: **שלא להפסיד ארץ ישראל.** שכשרואה הסימן מיד פורש ונמצא ארץ ישראל בטומאה שלא לצורך: **וכזית מן המת אינו מטמא באהל.** דקתני אין מציינין על כזית מן המת ולא על כל דבר שאינו מטמא באהל: **אמר רב פפא.** לעולם כזית מטמא באהל והא דקתני אין מציינין בכזית מצומצם עסקינן דמחסר חסר בקרקע ולהכי אין מציינין: **ישרפו עליו [תרומות] וטהרות שעה אחת.** דכל העובר על אותו כזית כשנקבר מחדש שורפין טהרותיו דעדיין לא חסר: **ואל ישרפו עליו לעולם.** שאם מציינין אותו שורפין עליו (על) כל תרומה שעוברין על אותו ציון לעולם שלא לצורך שהרי חסר וזימנין דלא חזי ליה כגון בלילה וכי הדר חזי ליה ואמר נטמאת תרומתי ושרף לה והיא לא נטמאת דההוא כזית כבר חסר וכשאין מציינין אותו אין שורפין עליו אלא מחדש שלא חסר: **אילן המיסך על הארץ.** וטומאה תחת נוף אחד ואינו יודע תחת איזה נוף עושה ציון: **בית הפרס.** י) חצי מענה תלם אחד של מאה אמה: **מנפח אדם.** ההולך לשחוט פסחו דאם יש עצם כשעורה המטמא בהיסט מתפזר ברוח ועושה פסח בבית הפרס אזיל לו ואי מטמא באהל היכי אזיל עליה: **בשדה שאבד בה קבר.** קתני דמציינין דמטמא באהל אבל בשדה שנחרש בה קבר אין צריך לציין ולא מטמא באהל דנימא מחרישה סלקיה לטומאה: **שלשה בית הפרס הן.** שאין הולכין בו אוכלי תרומה: **שמפטירין בה את המתים.** שכשמביאין מתים ממקום למקום לקבור כשבאין בשדה סמוך לעיר נפטרין אלו שהביאום ממקומן והולכין להם ובאין אנשי המקום (ג) ומקבלין אותן ורוחצין אותן שם וקוברין אותן: **וטעמא מאי.** חוששין ביה משום טומאה: **משום יאוש בעלים.** לפי שהביאום ממקום רחוק נדלדל אבר ונפל שם ונתייאשו אלו על אלו והניחוהו שם: **ושדה שנחרש בה קבר לא בעי ציון.** דקא מתרצת הא דקתני מנפח אדם בית הפרס כשנחרש: **ואינו יודע מה טיבה.** אם הוא שדה שנחרש בה קבר ויכול לילך בניפוח ואם מפני שנאבד בה קבר ואינו יכול להכנס בה בנפיחה דמטמא באהל: **יש בה אילנות בידוע שנחרש.** השדה לצורך האילנות ויכול להלך שאינו מטמא באהל. אלמא מדקתני בה מצא שדה מצויינת דמציינין בית הפרס שנחרש: **אין בה אילנות בידוע שאבד בה קבר.** ולא נחרש ומטמא באהל: **רבי יהודה אומר.** לעולם לא הוי בחזקת שנחרש עד שיהא שם זקן או ת״ח שיהא יודע שנחרש: **אמר רב פפא.** לעולם בית הפרס שנחרש לא בעי ציון והאי דקתני בידוע שנחרש בה קבר בשדה שאבד בה קבר וציינה לאלתר: **יש בה אילנות בידוע שנחרש.** לאחר שציינוה ולעולם בית הפרס שנחרש לא בעי ציון: **אין בה אילנות בידוע שאבד בה קבר.** ולא נחרש: **וליחוש דלמא אילנות מגואי וטומאה מאבראי.** ולא נחרש במקום טומאה מבחוץ לאילנות אלא בין האילנות והוי שדה שאבד בה קבר ולא נחרש ואמאי קאמר בידוע שנחרש בה קבר: **בעומדין האילנות על הגבולין.** של רשות הרבים דודאי ליכא טומאה מבראי דלא קברי אינשי ברשות הרבים אלא בין האילנות הויא טומאה ונחרש בשביל האילנות:

ודלמא

אין מציינין. אין צריך ציון ואי גבי יום טוב איירי הברייתא איכא לפרש אסור לציין (ג) ואסור לטרוח ביום טוב: **עצם כשעורה.** והוא הדין יותר מכשעורה כדמוכח בסמוך אינו מטמא באהל והאי דנקט כשעורה משום דבהאי שיעורא מטמא במגע דהכי הלכה למשה מסיני כדאמרינן בשחיטת חולין (חולין דף קכו:): **שאינו מטמא באהל.** א] כגון תרווד רקב כדאיתא בהעור והרוטב (חולין דף קכו: ושם) ושדה שנחרש בה קבר כדלקמן בשמעתין ואפילו איכא ספק טומאה שמטמא בהיסט בלא נגיעה לא הצריכו ציון דהיסט לאו מילתא דשכיחא היא שידרוס על קנה שטומאה עליו ולכך לא החמירו חכמים לציין משום היסט: **אילן המיסך על הארץ.** סמוך לבית הקברות דמספקא לן אי איכא טומאה תחתיו אי לא מסתמא אמרינן דמת תחתיו כיון דלדרך מקום לנוע הוא ולכך בעי ציון ע״א דידעינן ודאי דאיכא טומאה תחת נוף אחד של אילן ויש הפרש בין נוף לחבירו ואין ידוע באיזה מקום ישנה והכי נמי איכא לפרש גבי אבנים שיש אבנים זו אצל זו הבולטות מן הגדר: **מנפח אדם בית הפרס והולך.** דמסתמא ליכא למימר שהגיעה המחרישה עד המת וליכא לאחזוקי מקום טהור בטמא מספק אלא חכמים החמירו משום חומרא דטהרות ומשום הכי הקילו (ד) דליכא ספיקא דאורייתא הם אמרו והם אמרו ולא היו רגילים לקבור מתים בעומק כי השתא בזמן הזה הילכך לא חיישינן שמא המת בעומק תחת המחרישה ומן הדין אפילו נפוח לא צריך כי אם חומרא בטהרות שהחמירו חכמים בדבר ואמאי לא חייש שיהא מת בקרקע ואין נוגע בו ומטמא באהל אי נמי בלא (ס) המאהילים מן הגדדים הוו מטמאין לאדם באהל אלא שמע מינה דלא מטמא באהל: **יש בה אילנות בידוע שנחרש בה קבר אין בה אילנות בידוע שאבד בה קבר.** דתניא התם (תוספתא דאהלות פי״ז) שדה שאבד בה קבר אינה ניטעת כל נטע וכגון שראויה לאילנות ויש לנו לומר דמסתמא אם לא שאבד בה קבר היו נוטעים בתוכה ° אי נמי בידוע לאו דוקא ואגב דנקט רישא בידוע נקט סיפא בידוע וכן נ״ל לפי׳ הקונטרס:

אם

עין משפט
נר מצוה

מא א ב ג ד ה מיי׳ פ״ח מהל׳ טומאת מת הלכה ט סמג עשין רלח:
ו [מיי׳ שם פי״ג הל״ב]:
מב ז מיי׳ שם פ״י הל״א סמג עשין רלא:
מג ח ט מיי׳ פ״ו מהל׳ ק״פ הלכה ח:
מד י מיי׳ פ״ח מהל׳ טומאת מת הלכה א סמג עשין לא:
מה כ מיי׳ שם פ״י הלכה א סמג שם:
מו ל מיי׳ שם פ״ח הלכה ד:
מז מ מיי׳ שם הלכה י ופ״י הלכה י:
מח נ מיי׳ שם פ״י הל״י:

◆

מוסף רש״י

מנפח אדם בית הפרס והולך. בנפיחה ואם יש עצם כשעורה רואהו ונשמט ממנו (חגיגה כה:) **דבשר** ליכא ועצם כשעורה לא מטמא אלא במגע ובמשא, הלכך מנפח כדי שלא יגעו רגליו בו והולך (נדה נז.) דכולא ספיקא משום עצמות היא ועצמות בלא בשר אינו מטמא באהל וכשמנפח לפני רגליו אם יש שם עצם גדול נראה מאליו ועצם קטן נראה בנפיחה ואינו מסיטו ברגליו (ערובין ל:) וסומך על כך שאם יש עצם רואהו, ואע״ג דמאהיל לא חיישינן, דאין עצם כשעורה מטמא באהל עד דאיכא שדרה או גולגולת שלמה או רוב בנין או רוב מנין (כתובות כח: וכעי״ז פסחים צב:). **בית הפרס שנידש.** בדריסת רגלי בני אדם (ערובין ל:) שדשוהו בני אדם ברגליהם (בכורות כט.) **דישה** רבה ברגלים הרבה (כתובות כח:) **טהור.** דתלינן לקולא ואמרינן כל העצמות נכתתו לפחות מכשיעור (שם) שאי אפשר לעצם כשעורה שלא יהא נידש ברגל (בכורות שם) שהרגלים נושאים את העצמות ושחקום (נדה שם) או: שדריסת הרגלים העבירתן והבא לעשות פסחו יבדוק אם נידש ויעבור, אבל לאכילת תרומה לא סמכינן עלה שיכול להמתין ובית הפרס מדבריהם ולא העמידום במקום כרת דפסח (פסחים צב:).

◆

רבינו חננאל

והוה קרי עליה ושם דרך אראנו בישע אלהים. ת״ר אין מציינין על כזית מצומצם מן [המת], דסופו מיחסר חסר, ותנן באהלות פרק שני אלו אם חסרו טהורין, כזית מן המת כזית נֵצֶל כו׳. ולא על הבשר שסופו מתאכל והולך, ולא על עצם כשעורה, ולא על כל דבר שאינו מטמא באהל, אבל מציינין על השדרה ועל הגולגולת ועל רוב בנינו של מת ועל מנינו. ואין מציינין על הוודאות אלא על הספיקות, ואלו הן הספיקות סככות ופרעות, פי׳ ותנן באהלות פרק ח׳, הזיזין א) והגודריות, כו׳ עד והסככות והפרעות (אינן) [שהן] יכולין לקבל מעזיבה כו׳ ואלו הן הסככות אילן המיסך על הארץ והפרעות אבנים היוצאות מן הגדר. ומציינין על בית הפרס, בשדה שאבד בה קבר. ואין מעמידין ציון במקום טומאה עצמה שלא להפסיד את הטהרות אלא מרוחקין מעט. ואין מרחיקין ציון ממקום הטומאה שלא להפסיד את ארץ ישראל. ואין מציינין על השדה שנחרש בה קבר וכל שכן שנידש. תניא שלשה בית הפרס הן, שדה שנחרש בה קבר ושנאבד בה קבר ושדה בוכים. פי׳ דתנן באהלות פרק י״ח שלשה בית הפרס הן החורש את הקבר ניטעת כל נטע וכו׳ עד ומטמאין באהל, שדה שאבד בה קבר בתוכה כו׳ עד ומטמא במגע ובמשא ובאהל. מאי שדה בוכים, שדה שמפטירין בתוכה מתים. פי׳ דתנן באהלות פרק י״ח שדה כוכים לא ניטעת ולא נזרעת ועפרה טהור וכו׳, מאי טעמא, יאוש בעלים נגעו בה. ומקשינן שדה שנחרש בה קבר לא בעיא ציון, והתניא מצא שדה מצויינת ואין ידוע מה טיבה, יש בה אילנות בידוע שנחרש בה קבר אין בה אילנות בידוע שאבד בה קבר. ופריק רב פפא, כי תניא ההיא בשדה שאבד בה קבר וציינוה, אם יש בה אילנות בידוע שאחרי שציינוה נחרש אותו הקבר. וניחוש דלמא אילנות גואי, פי׳ לא חרשו מקום הטומאה וטומאה אבראי קאי. ואמרי׳ בשאילנות עומדין על הגבולין.

א) שם במשנה איתא והגיזריות.

מסורת הש״ס

א) [תוספ׳ שקלים פ״א], ב) [עי׳ גירסת התוס׳ לקמן ו. ד״ה דאמר], ג) [לקמן ו.], ד) [צ״ל תנן], ה) [אהלות רפ״ב], ו) [אהלות פ״ח מ״ב נזיר נד:], ז) [תוספתא דאהלות פ״ט], ח) אהלות פי״ז מ״א [תמורה יג. ע״ש], ט) ברכות יט: עירובין ל: פסחים צב: חגיגה כה: כתובות כח: נדה נז. בכורות כט., י) [ועי׳ מש״כ עה״ג ברכות יט:], כ) אהלות פי״ח מ״ב מ״ג מ״ד, ל) תוספתא דאהלות פי״ז, מ) [עיין תוס׳ כתובות כח: ד״ה בית הפרס], נ) נ״ל שצ״ל מלא, ס) [אילנות רש״ם],

◆

תורה אור השלם

1. זֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים: תהלים נ כג

◆

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה אבל מציינין כו׳ כגון סככות ופרעות הסמוכות לרשות הרבים. נ״ב עי׳ פרש״י במס׳ נדה דף נז ע״א וז״ל אילן המיסך על הארץ והוא סמוך לדרך בית הקברות וזימנין דמתרמי בין השמשות וקברי התם כו׳: (ב) ד״ה שמפטירין כו׳ ובאין אנשי המקום כו׳. נ״ב לשון הערוך בערך בך ונקרא בוכים שכן דרך כשמתועדין יחד אלו עם אלו כולם בוכים ועי׳ בתוס׳ ס״פ דם הנדה: (ג) תוס׳ ד״ה אין כו׳ אסור לציין דאסור לטרוח: (ד) ד״ה מנפח כו׳ ומשום הכי הקילו דכיון דליכא ספיקא:

◆

גליון הש״ס

תוס׳ ד״ה יש בה אילנות וכו׳ אי נמי בידוע לאו דוקא. עיין נדה דף סד ע״ב תוס׳ ד״ה ע״ג כולם:

◆

הגהות הגר״א

[א] גמ׳ פרעות פרעות היוצאין מן הגדר כצ״ל (כ״ה במתני׳ דאהלות פ״ח מ״ב ובנזיר נד ב ועי׳ תוי״ט באהלות שם): [ב] שנחרש. נ״ל שאבד: [ג] בוכין. נ״ב ובתוספתא (פי״ז דאהלות) גרסינן כוכין (וכן פי׳ בערוך לחד פי׳):

◆

הגהות מהר״ב
רנשבורג

א] תוס׳ ד״ה שאינו וכו׳ כגון תרווד רקב וכו׳. נ״ב דבריהם תמוהים דבחולין שם מפורש דמטמא באהל וכן הוא משנה מפורשת פ״ב דאהלות ויעו״ש באהלות בספר שושנים לדוד עמד על דבריהם ועי׳ גם בספר יד דוד: